

Qabul qilindi: 02.10.2025

Chop etildi: 29.11.2025

UDK: 811.111.81.12

**“YOLG‘IZLIK” KONSEPTINING LINGVOPRAGMATIK
XUSUSIYATLARI (O‘ZBEK VA INGLIZ BADIY
MATNLARI MISOLIDA)**

Sobirjonova Muxlisa Sobirjonovna,

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti katta o‘qituvchisi

**ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ
КОНЦЕПТА «ОДИНОЧЕСТВО» (НА ПРИМЕРЕ
УЗБЕКСКИХ И АНГЛИЙСКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ
ТЕКСТОВ)**

Собиржонова Мухлиса Собиржоновна,

*Старший преподаватель Денауского института
предпринимательства и педагогики*

**LINGUOPRAGMATIC FEATURES OF THE
CONCEPT “SOLITUDE” (BASED ON UZBEK AND
ENGLISH LITERARY TEXTS)**

Sobirjonova Muxlisa Sobirjonovna,

Senior Lecturer, Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

[m.sobirjonova11@
gmail.com](mailto:m.sobirjonova11@gmail.com)

Orcid: 0009-0003-
2361-0557

Annotatsiya: O‘zbek adabiyotida yolg‘izlik konsepti ko‘pincha muayyan hissiy holatni yoki kishilar o‘rtasidagi bog‘lanishni ifodalashda ishlatiladi. Misol uchun, maqollar va matallarda ajralish yoki yo‘qotishning ma‘nosi va ta‘siri ko‘rsatiladi. Bu yerda til vositalari, asosan, odamning ruhiy holatini yoki ijtimoiy tajribasini anglatish uchun ishlatiladi. O‘zbek xalq maqollarida yolg‘izlikning ruhiy ta‘siri aks ettiriladi: “Yolg‘izlik – o‘z yuragining iztirobi”, “Ayriliq dardi – yelg‘in bo‘lib to‘kilgan yoshlar”. Yolg‘izlik konsepti badiiy matnlarda ko‘pincha majoziy ifodalar, metaforalar, o‘xshatish kabi badiiy vositalar yordamida ta‘riflanadi.

Kalit so‘zlar: yurak iztirobi, lingvopragmatika, konseptual doira, faktorli tahlil, patologik hodisa, aloqa mexanizmi, fard, ontologik mohiyat.

Аннотация: В узбекской литературе концепт одиночества часто используется для выражения определённого эмоционального состояния или межличностной связи. Например, в пословицах и поговорках отражается смысл и влияние разлуки или утраты. Здесь языковые средства в основном служат для передачи психологического состояния человека или его социального опыта. В узбекских народных пословицах проявляется психологическое воздействие одиночества: «Одиночество – мука собственного сердца», «Боль разлуки – слёзы, проливаемые одиноко». В художественных текстах концепт одиночества чаще всего описывается с помощью метафорических выражений, сравнений и других художественных средств.

Ключевые слова: мука сердца, лингвопрагматика, концептуальная сфера, факторный анализ, патологическое явление, механизм коммуникации, личность, онтологическая сущность.

Abstract: In Uzbek literature, the concept of solitude is often used to express a specific emotional state or interpersonal connection. For example, proverbs and sayings reflect the meaning and impact of separation or loss. Linguistic means here primarily serve to convey a person’s psychological state or social experience. In Uzbek folk proverbs, the psychological effect of solitude is highlighted: “Solitude is the anguish of one’s own heart,” “The pain of separation – tears shed alone.” In literary texts, the concept of solitude is often described through figurative expressions, metaphors, and artistic devices.

Key words: anguish of the heart, linguopragmatics, conceptual domain, factor analysis, pathological phenomenon, communication mechanism, individual, ontological essence.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION). Yolg'izlik kasallik sifatida emas, balki muqarrar ravishda odamga hamroh bo'ladigan holat sifatida qaraladi. Biroq R.S. Veys yolg'izlikni patologiya emas, balki hayotdagi qiyinchiliklarga reaksiya holati va bu ijtimoiy muvaffaqiyatsizlikning belgisi deb biladi. Bu R.S. Veysning bu qarashi amerika turmush tarzining atributi sifatida "ijtimoiy muvaffaqiyat" ga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi. B.Miyuskovich yolg'izlik patologiya emasligini tushuntirib, R.S.Veys tushunchasini tanqid qiladi. Bu hodisa chuqur ekzistensial holat ekanligini ko'rsatadi. Bu insonning ontologik mohiyatiga daxldor bo'lib, uning o'zini anglashining ifodasidir. Ushbu fikr shunisi bilan muhim-ki, insonning yolg'izlikni yengish qobiliyati uning ongiga bog'liq. R.S.Veysning yolg'izlikni o'rganish klinik xarakterga ega bo'lib, u ajrashgan va beva ayollar uchun seminarlar tashkil etgan. Uning tadqiqotlari yolg'izlikni insonga xos hodisa sifatida tasvirlaydi, uning sabablari esa shaxsning ichki holatiga hamda tashqi vaziyatga bog'liqdir. R.S.Veys modeliga ko'ra, yolg'izlikning asosiy sabablari shaxs boshdan kechirayotgan voqealar bilan bog'liq bo'lgan vaziyat belgilaridir. Ushbu model zamonaviy tizimlar nazariyasiga, xususan I.G.Millerning tizimlari nazariyasiga asoslangan. I.G.Millerning ishi tirik tizimlarni o'rganishda ishlatilishi mumkin bo'lgan umumiy konseptual doiralarni yaratadi. Bu turli xil tizimlarning, masalan, supertizimlar, sistemalar yoki parallel tizimlarning o'zaro bog'liqligini ko'rishga imkon beradi. Barqarorlik esa organizmning normal funksiyasi uchun muhim omil hisoblanadi [1].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS). Fikr-mulohaza mexanizmi bu barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu mexanizmida ijobiy va salbiy aloqa turlarining roli mavjud. Ijobiy aloqa tizimdagi muvozanatni tiklashga yordam beradi, salbiy aloqa esa tizimni yangi muvozanat holatiga yo'naltirish orqali o'zgarishga hissa qo'shadi.

Ernest Hemingway "A Clean, Well-Lighted Place" hikoyasida mazkur konseptni salbiy aloqa turini yaxshi izohlab bera oladi:

- *Fear for his soul.*
- *How much money has he got?*

- *He's got plenty.*
- *He must be eighty years old.*
- *Anyway I should say he was eighty.*
- *I wish he would go home. I never get to bed before three o'clock. What kind of hour is that to go to bed?*
- *He stays up because he likes it.*
- *He's **lonely**. I'm not **lonely**. I have a wife waiting in bed for me.*
- *He had a wife once too.*
- *A wife would be no good to him now.*
- *You can't tell. He might be better with a wife.*
- *His niece looks after him. You said she cut him down.*
- *I know.*
- *I wouldn't want to be that old. An old man is a nasty thing.*
- *Not always. This old man is clean. He drinks without spilling. Even now, drunk. Look at him [2].*

Tadqiqotchining ta'kidlashicha, atrof-muhitning reaksiyasiga e'tibor bermasdan, yolg'izlikni yetarli darajada tasvirlash juda qiyin. Natijada, olimning fikriga ko'ra, yolg'izlikni ko'p faktorli tahlil qilish kerak. Shunday qilib, yolg'izlik odamga inson aloqalarining maqbul darajasini saqlab qolishga yordam beradi, bu esa adaptiv teskari aloqa mexanizmi bo'ladi.

МУХОКАМА(ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION). Shubhasiz, I.P. Flanders modeli yolg'izlikning ko'plab funksional ekvivalent, ammo konseptiologik jihatdan har xil shakllarini tavsiflash uchun juda mos keladi. Masalan, odam yolg'izlikni boshdan kechirayotgan bir paytda turli xil his-tuyg'ularning namoyon bo'lishi yolg'izlik atributlari sifatida aniqlanishi mumkin. Shunday qilib, ijtimoiy o'zaro ta'sirning istalgan va erishilgan darajasini yoki uni o'rnatishdagi muvaffaqiyatsizlikni tahlil qilish mumkin bo'ladi. Ushbu konsepsiyaga ko'ra, yolg'izlik ogohlantirish tizimi sifatida qaraladi. U mavjud muvozanat tizimini tiklash va barqarorlashtirishga qaratilgan. Ushbu funktsiya "salbiy aloqa" deb ataladigan narsa yordamida amalga oshiriladi. Yolg'izlik konsepti yordamida shaxs muvozanat holatini yaxshilashi mumkin, chunki yolg'izlik motivatsion kuch sifatida namoyon bo'ladi. Bu funktsiyaga "ijobiy aloqa" deb ataladigan narsa orqali erishiladi [3].

Flanders uchun yolg'izlik patologik hodisa emas. U yolg'izlikni mavjud muvozanatning yetishmasligi deb biladi. Ushbu kamchilik har qanday tizim darajasida ifodalanishi mumkin. Ushbu model yolg'izlik, teskari aloqa mexanizmining bir turi bo'lib, prinsipial jihatdan tuzatib bo'lmazligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, u inson farovonligiga hissa qo'shadi. Tizim nazariyasi nafaqat xatti-harakatlarning motivlarini tushuntiradi, balki yolg'izlik tuyg'usini yengillashtirishning ba'zi usullariga ham ishora qiladi.

NATIJALAR (PE3YJIBTATY / RESULTS). Erkin A'zamning "Yolg'iz" qissasida ham arab tilidan o'zlashgan yolg'iz so'ziga ma'nodosh "**fard**" tushunchasi qo'llangan:

– Yo, alhazar! – deya nola chekib yubordi Abdulla qariyb tovush chiqarib. – Hushimdan ketib qolmay-da. O'zing madad ber, o'zing! O'zing bor – **fardlik** begona bandangga, Parvardigor! O'zing asra!

– Ilonni asfalosofilinga jo'natgan mashimi?

Abdulla tushunmadi, vaholanki, juda tanish so'z-ku – Ilon. Nima?! Qayoqqa jo'natgan?! Nega u jo'natadi Ilonni asfalosofilinga?! Qanday qilib?!

– Buni yozuvchi deb, g'ippa bo'g'ishga qo'li bormagan u so'takning. Bu esa uni ayab o'tirmagan – tinchitgan-qo'ygan! Qorong'i burchakda g'o'ng'illagan, to'ng'illagan, serqavat qo'lansa so'zlar burqsidi. – Abdullaning boshi, boshi aralash ko'zi, ko'zi aralash shuuri jazillab achisha ketdi. – Beri ke, turqingni ko'rsat! (Yolg'iz)

Erkin A'zam nasriy matnlarda inson yolg'izligi va hijron tushunchalarini yorqin tasvirlaydi. Hikoyaning nomi ham u qanday tuyg'u haqida ekanini ko'rsatadi.

Bundan shunday xulosa qilish mumkin-ki, o'zbek mentalitetida inson yolg'iz qolmasligi, yolg'iz yurmasligi lozim [4].

O'zbek nasriy asarlarida ham yolg'izlik va ayriliq tushunchalari badiiy talqin qilinadi. Masalan, Nazar Eshonqulning "Shamolni tutib bo'lmaydi" hikoyasida Bayna momoning yolg'izligi quyidagicha tasvirlandi: "U ba'zida qishloqdoshlarini ochiq masxara qilardi: "E, senmisan, Salom ko'sa, xotiningning ishtonini kiyib yuribsanmi deymen", "Hakim otchopormisan, buncha urg'ochi baytalga o'xshab

qiyshanglaysan...", "Bu qishloqning ayollari endi faqat xezalak tug'adi". Bu masxara va nafrat yillar o'tishi bilan Bayna momoni qishloqdan butunlay ajratib qo'ydi. Endi u yolg'iz va kimsasiz qoldi. Uni oylab birov yo'qlamas, faqat ertalab echkilarini yulg'unzorga haydab, borayotganidan, kechqurunlari qishloqni tutgan qaynayotgan sut hididan hali uning tirik ekanini bilishardi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek adabiyotida "yolg'izlik" konsepti nafaqat insonning ruhiy holatini ifodalash vositasi, balki ijtimoiy va madaniy tajribani yetkazuvchi lingvopragmatik birlik sifatida ham faol ishlatiladi. Maqollar, matallar va badiiy matnlarda yolg'izlik ko'pincha metaforik va majoziy ifodalar orqali ta'riflanadi, bu esa o'quvchi yoki tinglovchida kuchli emotsional ta'sir uyg'otadi.

Yolg'izlikning lingvopragmatik tahlili shuni ko'rsatadiki, bu konsept inson fardi, uning hissiy tajribasi va ijtimoiy aloqalari bilan uzviy bog'liqdir. O'zbek adabiyotidagi yolg'izlik obrazlari ko'pincha ontologik mohiyatga ega bo'lib, insonning ichki dunyosi va jamiyat bilan munosabatini ochib beradi. Shu bilan birga, ingliz badiiy matnlari bilan qiyosiy tahlil konsepsiyaning madaniy va lingvistik jihatdan turlicha shakllanishini, shuningdek, har bir til va madaniyat kontekstida uning emotsional va kommunikativ funksiyasining farqliligini namoyon qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. Eshonqul N. *Shamolni tutib bo'lmaydi*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2009. – 176 b.
2. Hemingway, E. A Clean, Well-Lighted Place. – In: Hemingway, E. *Winner Take Nothing*. – New York: Charles Scribner's Sons, 1933. – P. 349–355.
3. Peplau L. A., & Perlman, D. (Eds.). *Loneliness: A Sourcebook of Current Theory, Research and Therapy*. New York: Wiley-Interscience, 1982.
4. Sobirjonova M. O'zbek va ingliz tillaridagi aforizmlarda "Yolg'izlik" va "Hijron" konseptlari. *Tamaddun nuri jurnali*, 12(63), 2024. – B. 41-43.